

בר' (33) קומ' (88)

262

cutback (1)

נצבים

אתם נצבים היום כלכם (כ"ט ט')

(2)

153
7014

ברש"י, ומ"א למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות. חסר שתיים חוץ ממ"ט שבתורת כהנים, הוריקו פניהם ואמרו, מי יוכל לעמוד באלו, התחיל משה לפייסם, אתם נצבים היום, הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כלי' והרי אתם קיימין לפניו עכ"ל.

אפשר לומר, לכן כתוב אתם נצבים היום כלכם, מפני שאתם כלכם ביחד, באגודה אחת, בשביל זה אתם נצבים, כי הכלל ישראל הם תמיד בטוחים, שלא יעשה אותם כלי' כמו שמראה הסבא זצ"ל מרן רש"י את דברי הטור באו"ח הלכות ראש השנה, וז"ל הטור: רבי תנינא ור' יהושע אומרים איזו אומה כאומה זו, שיודעת אופיה של אלוקיה, פ' מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם, ארם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל וקנו ואין חותך צפרניו, לפי שאינו יודע, איד יצא דינו, אבל ישראל אינו כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלים ושותים בר"ה, לפי שיודעים, שהקב"ה יעשה להם נס, לפיכך נוהגים לספר ולכבס בער"ה, ולהרבות מנות בר"ה, עכ"ל.

ואמר ע"ו הסבא זצ"ל אעפ"י שכל יחיד ויחיד צריך לפחד לעצמו מיום הדין ולא סומכין על הנס, אבל הכלל ישראל הם בטוחים, שיעשה להם נס לכן נותן עצה ליחיד, שיהי' בטוח לזכות ביום הדין הנורא של ר"ה ויזכ"פ לראות שיהי' קשור לרבים, שהרבים יהי' צריכים לו כמו ללמד לאחרים תורה, או באיזו חבורה של יראים וחרדים, או לעזור לרבים בצדקה וגמילות חסדים, עפ"י זה האיש נחשב כרבים. ורבים בטוחים, שיעשה להם נס, ויזכה ביום הדין להכתב בספ"ג, זה תוכן דבריו.

לכן הדגישה התורה אתם נצבים היום כלכם, מפני שכלכם אתם באגודה אחת, כל אחד קשור לרבים, לכן עשה הקב"ה נס, ואתם נצבים, כלכם קיימים לפניו וחצ"ט קללות אינם יכולים לשלוט בכם. אבל להגיע למדרגה זו, להיות קשור לרבים - ולאהוב את כל אחד ואחד מישראל - זהו כשהארם מרגיש את פחד ד' מיום הדין הנורא, כי בזמן שהארם הוא בפחד גדול, שעומד לפני ארי, הפחד הגדול הזה, מפיג פחד קטן ממנו. כך כשהארם הוא בפחד גדול ממלך מלכי המלכים הקב"ה, מתבטלים שאר המדות הרעות מאליהם. כי הפחד הגדול מפני הקב"ה מפיג את שאר המדות הרעות, כמובא בשערי תשובה לרבינו יונה, שאמר אחד מן המתנפלים לפניו דאגתי מקצר ירי בפקודותיך הרחיקה ממני את כל הדאגות, אנחתי מפחדך הרחיקה ממני את כל האנחות וכן מובא בחוה"ל שער

6

4

16

21

26

(1)

אהבת ד' פ"ו. שסיפר אחד מן החסידים על אחד מהיראים, שמצאו ישן באחד המדברות ואמר לו, האינך ירא מן הארץ שאתה ישן במקום הזה, אמר לו אני כוש מאלקים, שיראני ירא את זולתו עכ"ל וכשהוא כפחד גדול אז הוא אוהב את כלם ורוצה להיות בטוב עם כלם אוהב את הכל ומתחבר לכל, לכן אנחנו אומרים בתפלה של ר"ה ובכזו תן פתחך על כל מעשי וזכו ויעשו כלם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם. כי א"א להיות אגודה אחת ולזהיות כלם קשורים זה עם זה, אלא כשכלם מכירים את פתח ד' ומפחדים מפניו ופחדים הנפרא, אז כל אחד רוצה להתחבר עם השני, כמו שאם אחד נמצא בצרה גדולה ורואה מרחוק עוד אדם, אז הוא רץ אליו ומתחבר אליו כך, אם היינו מבינים את פתח ד' אז היינו מתחברים איש אל רעהו.

1
3
ע
6

"אתם נצבים היום כלכם". פירושו בקומה זקופה. יש קומה זקופה של פחיתות וחסרון, כמו שכתוב: "דחן ואבדן יצאו נצבים", ופירש רש"י: "בקומה זקופה". זו קומה זקופה של גאווה והתנשאות והתרברבות. וכאן קומה זקופה של מעלה ויתרון: "אתם נצבים וגו' לפני ד' אלקים".

4
א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ

האדם הוא כאלו ממוצע בין הבהמה למלאך. מותר האדם מן הבהמה ומותר המלאך מן האדם. אבל יש אשר האדם הוא גרוע מן הבהמה, ויש שהוא גבוה מן המלאך. כשכל בחותניו משקיע האדם בהבל וריק וטובע ביון מצולה של טיט ובוץ, הרי הוא גרוע מן הבהמה, שכן הבהמה אינה משנה את תפקידה ומשתמשת בכוחותיה הטבעיים בדיוק למה שנועדו לשמש, ואילו האדם עובר על היעוד והמטרה שהתווה לו יוצר האדם. וכשהוא ממלא את תפקידו, כובש את יצרו ושומר תורה ומצוות בין אדם למקום ובין אדם לחברו, ומחשבותיו וידיבורו ומעשיו מקודשים וטהורים כראוי, הרי הוא בדרגה עליונה יותר ממלאכי השרת, שכן למלאכים אין יצר ואין מניעות ועכובים ומכשולים, מה שאין כן האדם. וכך השיבו למלאכים כשאמרו "תנה הדרך - התורה - על השמים": "כלום יצר הרע יש ביניכם, כלום קנאה ולטנאה יש ביניכם".

"באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה". חלק הבהמה שבאדם צריך לעשר ולקדש. בכל ימות השנה ראשו של האדם - מוחו ומחשבותיו - כפוף ושקוע בכל המאוויים של עולם ומלואו, בכל מיני שטויות והבלים. בחינת בהמה, הראש למטה. ואם הוא כבהמה, ממילא הוא גרוע מבהמה. בימים הנוראים, מראש השנה עד יום הכפורים, מתחיל האדם שבאדם להתרומם, עד שביום הכפורים מגיע לשיא דרגתו: "דומים למלאכי השרת". ואם הוא כמלאך, ממילא הוא יותר ממלאך. אלא שאי אפשר לפתע פתאום להגיע מבהמה למלאך. ולכן ניתן חודש אלול לימי מעבר. באלול מוציאים את חלק הבהמה מן הבוץ. מקדשים ומטהרים את החומר. ובשמגיע סוף אלול, בראש השנה, הקומה שלו נודקפה. הראש והמוח הוגבהו למעלה מהגוף. ולכן בשבת שקודם ראש השנה קוראים: "אתם נצבים היום כלכם". ובספרים כתוב ש"היום" זה ראש השנה. "זה היום תחלת מעשיך". בראש השנה כל ישראל, למגדולם ועד קטנם, נצבים לפני ד' בקומה זקופה.

16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

נורתי ברית בעל כרחם?

ולא אתכם לבדכם אנכי כרת את הקרית הזאת ואת האלה הזאת. כי את אשר ישנו פה עמנו עמד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה עמנו היום.

5
א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ

אצל המדקדק בפסוקים אלה, עולה תמיהה גדולה ביותר, וכי כיצד ניתן לחייב בהסכם כלשהו את "אשר איננו פה עמנו"? מדוע הדורות הבאים מחויבים גם הם בכרית מבלי שנשאלו על כך?

2

דבר נוסף שקשה להבין בפרשה הוא יחסו של הקב"ה אלינו. בתחילת הפרשה הוא מתואר כאל קנא ונוקם, ללא סליחה וללא פשרות: "לא יאבה ה' סלח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו פאיש יהוא". אולם בהמשך הפרשה חל מהפך, ופנים חדשות של רחמים מתגלות: "ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך", על אף כל חטאיהם של ישראל.

הבחירה – עמוד התורה והמצוה

התשובה לשתי תמיהות אלו היא אחת, והיא מתבססת על ההבנה שישנן שתי צורות הנהגה בעולם, כפי שמבאר הרמח"ל לאורך ספרו 'דעת תבונות'. צורת הנהגה הראשונה, "עמוד התורה והמצוה" (הלכות תשובה ה, ג), היא זו התלויה בבחירתו החופשית של האדם. העקרון הזה הוא היסוד להנהגת ה'. אין משמעות לשכר ועונש אם אין בחירה חופשית אמיתית. על פי עקרון זה מתנהל העולם בדרך כלל, וגורלו של האדם נקבע בעיקר על פי החלטותיו הבחיריות.

האומה אינה בוחרת

כרם, ישנה הנהגה נוספת, עקרונות-על הנמצאים ממעל לבחירתו החופשית של האדם. כך לדוגמא, האדם לא יכול לבחור שלא להיות אדם. הוא לא בוחר את ההורים להם ייוולד, מה יהיו גובהו וצבע עיניו ואלו כשרונות מולדים יהיו לו. הממדים הלא-בחיריים הללו, הקיימים אצל כל יחיד, רומזים על קיומה של הנהגה עליונה יותר – ההתערבות האלוהית, המתממשת בעולמנו בתור חוקיות נעלמת שאינה מושפעת מבחירתו של האדם.

הנהגה זו מופיעה בכמה רבדים. רובד אחד הוא הנהגת כלל האומה. כל יחיד יכול לבחור את דרכו בחיים, אך זהותו של העם היא יצירה אלוהית, ובחירת היחיד אינה יכולה לשנותה כהוא זה. הברית שבפרשתנו אינה הסכם בין שני צדדים שיכולים לבחור אם להשתייך אליו או לא, היא מתייחסת לאומה ככלל ולא כפרטים: "אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלהיכם". זוהי ברית של טבע, של חוק. הברית הזאת היא התערבות של הקב"ה, הדואגת לכך שלא תהיה כל אפשרות שעם ישראל יעזוב את אלוהיו לחלוטין. הרצי"ה היה מדמה זאת לאדם שנמצא ברכבת הנוסעת דרומה, והוא צועד צפונה. הוא עצמו הולך צפונה, אבל הרכבת, יחד עמו, תמשיך לנוע בכיוונה ההתחלתי בלי קשר לכיוון צעידתו.

הגמרא בברכות (מז ע"ב) אומרת שאי אפשר לקיים תפילה במניין של עבדים כנעניים, אולם "אמר ר' יהושע בן לוי: תשעה ועבד מצטרפין". הרב קוק מסביר (עין איה ברכות כ:ו, א) שהסיבה שעבדים אינם נחשבים לעניין מניין, היא שיש פגם ביכולת הבחירה שלהם, יש להם אדון הבוחר בשבילם. מטרת התורה לא מתגלה בעבד ולכן הוא סטור מקריאת שמע ומתפילה. זה נכון לגבי הפרטים, כל פרט הוא בן-חורין לעשות פרצונו. אולם, ברגע שהמניין כבר קיים, ברגע שאנחנו יוצרים כלל, אובד אלמנט הבחירה, שכן האומה ככלל מונהגת מעל הבחירה. מצד היסוד הכללי שבנו, כולנו עבדים. זו הסיבה שאפשר לצרף עבד לתשעה בני חורין ולקיים מניין.

הסכנה שבברית

העקרון הזה, של ברית שאינה תלויה בדבר, הוא מסוכן, ועשוי להצמיח גם "שרש פרה ראש ולענה". ייתכן אדם, שרואה במהלך הכללי מעין ביטוח, הבטחה שמעל לטבע: "שלוש יהיה לי פי בשדרות לפי אלך", שיהיה לו טוב בלא תלות במעשיו. על גישה כזו, "לא יאבה ה' סלח לו". על אף האמור, הנהגת הבחירה, עם שכר ועונש, עודנה חלה על היחיד, על כל המשתמע מכך. על היחיד ישנה תביעה גדולה מאוד, והוא יישפט על בחירותיו הטובות והטובות פחות. שתי הנהגות מתקיימות במקביל, גם אם קצת קשה לנו להכיל זאת.

הגאולה מן הבחירה

הרמח"ל, ב'דעת תבונות', מסביר שבעת הגאולה הקב"ה יתערב יותר ויותר בהחלטות האדם, הן ברמה הלאומית והן ברמה הפרטנית של כל איש ואיש. "וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבְּצֶךָ מִכָּל הָעַמִּים... וְהִבִּיאֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשֶׁתָּהּ וְהִיטֵבְךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ. וְיָמַל ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לִבְךָ וְאֶת לִבְּךָ זָרְעֶךָ". ככל שמתקרבים לזמן הגאולה, כך הקב"ה מתערב יותר ומחולל תהליכים שהבחירה החופשית כמעט ולא שותפה בהם. הוא זה שמשיב ומקבץ את שבותנו והוא זה שמל את לבנו.

1
6
7
8

כך, למשל, רוב העולים לארץ ישראל בדורות האחרונים לא ביצעו בחירה מושכלת, אלא נדחפו לכאן בעל כורחם על ידי גלגלי ההיסטוריה. הקב"ה מוביל מהלכים לא-בחיריים, שמתבטאים בהתגברות זמנית של הרע בעולם. "בכל יום מרובה קללתו משל חבירו" (סוטה מט ע"א). אבל זהו מצב זמני, חלק מתכנית שבסופה הקב"ה יעקור מאיתנו את היצר הרע, וימול את לבנו. וכשם שהעלייה הפיזית לארץ ישראל לא היתה בחירתית, כך יבואו ימים בהם תהיה עלייה למקדש, שיבה אל הקב"ה שלא תבוא מהבחירה. וכשיטת הרמב"ן, שאומר בפרשתנו: "אבל לימות המשיח, תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל. והיא המילה הנזכרת כאן. כי החמדה והתאוה ערלה ללב, ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה".

11
16

תפקידנו בימות המשיח

מאוד מסובך לעבור ממצב בו הבחירה החופשית של היחיד היא השלטת, לתקופה שבה המרכז הוא ההתערבות האלוהית. הבחירה החופשית מגלה את חדלונה באחרית הימים - בעידננו אין אמת, כל אחד בוחר כרצונו, כל אחד וה'אמת' שלו. אננו מחכים למהלך האלוהי שיגרום לדעיכתה של הבחירה החופשית, במזכנה הנוכחי, אל מול רצון ה' שיתגלה במלוא הדרו. צריך להיות אמיצים, להיפרד ממה שהיה עד כה, כשהכל היה תלוי במעשי האדם, ולהיות מוכנים למילת הלב ולרוח אלהים שתשרה על כל בשר. המעשה שנותר לנו לעשות, בעידן שאין בו "לא זכות ולא חובה", כשהבחירה מאבדת מכוונה, הוא לקיים את מצות "והלכת בדרכיו" - דביקות בה' יתברך ובהתקדמות עם רצונו.

17
18
19
20

ושבת עד ה' אלקיך (ל. ט.)

הראשונה המונעתו מחטוא טרם שחטא היא מונעתו מחטוא גם אחרי שחטא, וסירך דהרמז"ס פ"ד משמונה פרקים ציאר דכמו שהחולה יתרפא בדברים מרים היפך טבעו כדי להעמיד טבעו ומזוגו על דרך הממוצע אחרי החגירה זו בסבת האחרון הצד הנוטה, קן החולה שכבר חטא צריך להתנהג ולהטות לדרך ההפכי, כמו מי שגברה עליו תאוותו יפוש עצמו גם מן המותר, וכמו שאמרו ז"ל צירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ג שהיה דוד מקטט לפילגשיו בכל יום ואמר ליצרו הנה חצבת דבר האסור לך חייך שאני מתעב לך דבר המותר, דכיון שפרך הגבול צריך לרפאות אותו בדבר ההפכי כדי שימקיים על הדרך המוכרת המכוון צדריאה, וצאופן זה נקרא

בירושלמי מכות פ"ג ה"ו שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו אמר להם חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו ענשו אמרה להן הנפש החוטאת היא תמות שאלו להקצ"ה חוטא מהו ענשו אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו, וז"ע דתשובה אינו עונש אלא חסד שע"י תשובה מתכפר ואילו מהירושלמי נראה שתשובה עונש, דהא שאלו חוטא מהו ענשו והקצ"ה ענה להן יעשו תשובה ויתכפר לו.

ונראה דהמשך חכמה פ"ו וילך העיר דאין נחשבת תשובה למנוה שישוב מכסלו ולא יחטא עוד, הלא בלא המנוה מנוה ועומד לבני לעזור על מנוה השי"ת, והאזהרה

21
22
23
24

(4)

9

עלמנו גם מן המותר שיעמוד כחות נפשו בקצה ההפכי נגד מה שעשה בחטאו כדי שיתכפר לו, והך עמידה בקצה השני נגד מה שעשה הוא בגדר עונש המכפר.

תשובה וזהו דבר שנחמד רק אחרי שכבר עבר עליי עכ"ל. ולפי"ל לזהו כונת הירושלמי חוטא מהו ענשו יעשה תשובה ויתכפר לו, לחוטא חייבו להיות נענש לפרוש

חייך שאני מתעב לך דבר המותר¹¹. והתבונן בלשון "חייך"¹². כי הכוונה המרכזית היא הדרך הממוצע¹³: — והמסרס עובר בלא תעשה¹⁴, והמונע מנשואין עובר בעשה¹⁵, ובלא תעשה אם יש לו אשה¹⁶, "ולא תהו בראה" (ישעיה מה, יח).

לא יי ואמר כיום ההוא הלא על פי אין אילקי בקרכי מצאתי וכי.
נחקשו רבים בזה דאמאי לא מועיל התשובה. ונתבונן דשם תשובה כפי מה שמורה שמה, איך נחשבת למצוה שישוּב מכסלו ולא חטא עוד, הלא בלא המצוה מצוה עומד לבלי לעבור על מצוות השי"ת. וכי בשביל שעבר ושנה בה הותרה לו סלקא דעתך?!! הגה האזהרה הראשונה המונעתו מחטוא טרם שחטא היא מונעתו מחטוא גם אחרי שחטא. ועיין ספרי סוף שלח בזה¹⁷ (וכן כתב רבינו בפירוש המשנה לגייר פתקו במשנה דנזיר שהיה שותה יין הרבה. ועיין שם דברים נמרצים). אמנם מצות התשובה אשר

רק כיון שפרץ הגבול¹⁸, צריך לרפאות אותו בדבר ההפכי כדי שיתקיים על הדרך המוכרת חמיון בבריאה מהבורא יתברך. וזה קיומו וזה "חייך" והבינתו. ובאופן הזה נקרא תשובה¹⁹ שיעמיד כחות נפשו בקצה ההפכי נגד מה שעשה בחטאו ובעברו על המצוה. וכן כתב רבינו בריש הלכות דעות²⁰. אמנם יש עבירות שאין שייך זה הגדר בתשובה, והוא עבודה זרה אשר אין בה דבר המותר, שאינה כמו שאר מצוות שיעבור ואל יהרג²¹, ובעבודה זרה יהרג ואל יעבור²² — ולא הותרה מכללה — כעריות ורציחה [ותרת כהנים פרק א'²³]. וכן גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה²⁴. ונביא בכל מצוות שבתורה אם עוקר לשעה שומעים לו, לבד עבודה זרה²⁵.

על זה צריך מצוה פרטית, הוא שאם חטא ועזב את חטאו מצוה להתודות ולהגיד לפני השי"ת כי יודע בעצמו שחטא ומבקש כפרה²⁶. וכן הוא לשון רבינו בהלכות תשובה²⁷: "כשיעשה תשובה וישוּב מחטאו ופירוש, לבלי לחטוא מחמת הציווי שהוא מצוה. שלא לעבור בפעם הראשונה קודם שחטא — בין מצות עשה בין מצות לא תעשה] חייב להתודות לפני השי"ת שנאמר וכו' והתודו את חטאתם. ומה צריך שבשעה זו יחשוב שלא ישוב לכסלה ולא יעבור עוד מצות פי ה' הוא נכלל בוידוי יעויין שם. וכן בא אחריי החינוך וביאר דבריו²⁸. אבל על התשובה בעצמה אין לחשוב למצוה חדשה וזאת הציונים שכבר נצטוו עליהם²⁹. וזה ברור.

ומחשבה כמעשה³⁰. ובמכילתא יתרו³¹: כל כך רדף הקב"ה אחר יצר הרע שלא ליתן פתחון פה למצוא לו מקום אמתלא של היתר³². [ומפני זה נראה דאסקו להלכה בסוטה (ה' א) על גאווה: לא מינה ולא מקצתה³³. כמו שכתב רבינו בפרקין על משנה (אבות ד' ד'), דמאד מאד הוא שפל רוח³⁴, משום דבפרשת עקב (לעיל ח' ג'—ט) "פן תאכל ושבעת וכו' ורם לבבך ושכחת וכו' והיה אם שכח תשכח... והלכת אחרי אלהים אחרים ועבדתם", הרי דהגאווה מביאה אל עבודה זרה אשר אין לה מקום אמתלא של היתר. לכן צריך להתרחק עד קצה האחרון לשפלות]. והנה³⁵ מצות התשובה מעלחה שמדבקת את השב. אל השם יתברך. כמו שכתוב (הושע יד, א) "שובה

אולם יש מידת התשובה אשר תתכן כי תתחדש רק אחרי שכבר עבר עליה³⁶. וזה הוא כפי מה שביאר רבינו פרק ד' משמנת פרקים³⁷. כי כמו שהחולה יתרפא בדברים מרים היפך טבעו כדי להעמיד טבעו ומוגו על דרך הממוצע אחרי התגברת בו בסבת האחרון הצד הנוטה, כן החולה שכבר חטא צריך להתנהג ולהטות לדרך ההפכי. כמו מי שגברה עליו תאוות יפרוש עצמו גם מן המותר, וכמו שאמרו ז"ל בבבשלמי (סנהדרין פרק ד הלכה ג) שהיה דוד מקשט לפלגשיו בכל יום ואמר ליצרו: הנה תאבת דבר האסור לך.

פתחו לי פתח כחודו של מחט

וְיִמַל ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת לִבְךָ וְאֶת לִבְךָ זָרְעָה לְאַהֲבַת אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ כְּכֹל לִבְךָ וְכְכֹל נַפְשֶׁךָ לְמַעַן חַיִּיךָ" (ל, ו)

בפרשת עקב (י, טז) נאמר, "ומלתם את ערלת לבבכם", ובפרשתנו נאמר, "ומל ה' אלוקיך את לבבך", צריך להבין מדוע בפרשת עקב נצטוונו שאנו נמול בעצמנו את ערלת לבבנו, ואילו בפרשתנו מובטח לנו שה' ימול את לבבנו?

ביאר האדמו"ר רבי מנחם מנדל זצ"ל, השרף מקוצק, שיש חיוב על האדם לפעול במעשים כדי להתקדם בעבודת ה' ולהסיר את הערלה מעל לבו, ואם לא יעשה פעולה מצד עצמו, ישאר לבו ערל. ולזה מכוון הכתוב

Handwritten note: (10) תכונה

Handwritten mark: 5

Handwritten note: (11) תשובה

ואילו הפסוק שבפרשתנו, מדבר על אדם שכבר עמל לפתוח את הפתח, ואפילו הוא קטן כחודו של מחט. לאדם זה נפתחים שערים חדשים להתקרב אל ה', הוא יגלה בעצמו כוחות שלא ידע כלל על קיומם ויגיע לדרגות שלא שיער כלל שביכלתו להשיג. וזהו לשון הפסוק, "ומל ה' אלוֹקֶיךָ אֶת לִבְבְּךָ", דבר זה ייעשה על ידי הקב"ה.

וכתב כבר רבינו יונה על פסוק זה (שערי תשובה שער א), "כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת, ויחדש בקרבם רוח טהורה להשיג מעלת אהבתו".

סיפר רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל:

מנהל בנק שהיה רחוק משמירת תורה ומצוות, התקרב ליהדות וביקש לשוב בתשובה. בשלב ראשון החליט לשמור על המצוות העיקריות. היה דבר אחד שהרתיע אותו מאד, כיצד יוכל לחבוש כיפה בשהותו בבנק, והרי כולם יצחקו וילעגו לו על שהפך לדתי. התלבטות זו לא הרפתה ממנו, לבסוף הגיע לבנק בשעות הבוקר כשכיפתו בכיסו.

לעת האוכל, הוציא האיש את הכריך שהכין והתכוון לאכול, אולם נזכר שהוא גלוי ראש וכיצד יברך?

עמד במקומו תוהה ונבוך כשהלחם אחוז בידו, וההתלבטות הקשה לפתה אותו בעוז. מצד אחד חש, כי עדיין אינו מסוגל בשום פנים ואופן לחבוש את הכיפה לעיני חבריו, ומצד שני, הרי אסור לברך בגילוי ראש.

ואז הגיע הסיוע ממרום. מחזה בלתי שגרתי ארע בבנק ברגעים אלו, אחד הלקוחות האמידים של הבנק נכנס ובידו שקית גדולה של מטבעות שערך היה שווה הון רב, לפתע נקרעה השקית, וכל המטבעות נפלו ארצה בקול העש גדול. ההמולה בבנק היתה רבה. ניתנה הוראה לנעול את דלתות הבנק כדי למנוע ביזה, וכל הלקוחות והפקידים התגייסו למלאכת איסוף המטבעות, כשהם משתטחים על הרצפה ומעייניהם נתונים להצלת הכסף.

ניצל מנהל הבנק את רגעי ההמולה, חבש את הכיפה לראשו, בירך בלי שאיש יבחין בכך, ואכל.

לאחר שבירך, התבונן בעצמו וחשב, אם אנשים מסוגלים לבזות כך את עצמם ולהשתטח על הרצפה עבור דבר חולף, קל וחומר שאין להתבייש כשנוגע הדבר לחיי הנצח. מאז חבש את הכיפה בגאווה לראשו, ועל ידי כך המשיך לשוב בצעדי ענק לכור מחצבתו.

מעשה בבעל מפעל לשקיות ניילון, שהלך אחר עצת חבריו לעשות מלאכתו רמייה. הצעת החבר היתה, שהיות ואין הלקוחות נוהגים לבדוק את כמות השקיות באריזה, יכניס בכל אריזה של מאה שקיות רק תשעים וחמש שקיות, כך ירויח את חמש השקיות הנוספות, ויצטבר לו רווח הגון.

עשה האיש כעצתו, ואף הלך והפחית עד שמונים וחמש שקיות בכל אריזה. כך עברו שנים רבות, ואיש לא הבחין בתרמית.

יום אחד החל לעשות חשבון נפש עם עצמו, מה יענה ביום פקודה כשיתבעוהו על מעשה הגניבה, אך לא ידע כיצד לתקן את אשר עיוות.

נכנס אל רבי יצחק זילברשטיין שליט"א, רבה של "רמת אלחנן", ותינה בפניו את מר לבו. הציע לו הרב, שאם עד היום שם שמונים וחמש שקיות באריזה, הרי שמעתה יוסיף חמש עשרה שקיות בכל אריזה, כלומר שימכור מאה וחמש עשרה שקיות במחיר מאה, ובכך יוכל לכפר על הגזילה.

6 קיבל עליו האיש את העצה, ומאותו היום החל לשווק מאה וחמש עשרה שקיות באריזה של מאה. (13) סמ

לא עבר זמן רב, ומיודענו חוזר שנית אל הרב ומספר לו, שאחד הלקוחות החליט לספור את השקיות, ומצא מאה וחמש עשרה שקיות. חשב שמא מקרה הוא, אך כשחזר וספר בכל האריזות שקנה במשך תקופה, ראה כי בכלן היה מספר השקיות מאה וחמש עשרה. 11

פנה הלקוח עם דבר התגלית אל כלי התקשורת, וסיפורו התפרסם "כחדשה מרעישת", וכך עלה בהרבה מפלס המכירות במפעל.

הוא הוסיף וסיפר, כי לא רק שזכה לקדש שם שמים ברבים בראות הציבור את צדקותו וישרותו של סוחר יהודי, אלא שלאחר הפרסום הוצף המפעל בהזמנות כה רבות, עד שלא היתה בידם אפשרות לעמוד בקצב ההזמנות המרובות. 16

"בכל צרתם לא (קרי: לו) צר" (סג, ט)

בפסוק שבו מסיים ישעיהו את נבואת הנחמה של הפטרתנו, ישנו חידוש גדול לגבי כל מה שנאמר בנבואות הנחמה עד כה. באלו נאמרו נחמות גדולות לעתיד לבוא, והובטח לנו שצרות העבר וההווה יומרו בעתיד, ברווחה ובאשר. ברם, הפסוק "בכל צרתם לו צר" משמש נחמה לא רק לעתיד, אלא גם להווה, לצרות הזמן. גם עכשיו בזמן הגלות והייסורים יכולים אנו לחוש את אהבת ה', השותף עמנו בצרותינו. כך דרשה הגמרא במסכת תענית (טו, ע"א) לגבי סדר תעניות: "למה נותנים אפר מקלה על גבי תיבה? אמר רבי יהודה בן פזי, כלומר, 'עמו אנכי בצרה'; ריש לקיש אמר, 'בכל צרתם לו צר'". 14 עיון ספר כה

לפי דברי המפרשים הכתיב והקרי של פסוקנו משלימים זה את זה. כיוון שהקב"ה משתתף עם עם ישראל בצרתם [לו צר], לכן העונש המושת עליהם אינו חמור ביותר [לא צר]. כך כתב רש"י (עפ"י הכתיב): "לא צר -- לא היצר להם כפי מעלליהם שהיו ראויים ללקות"; והמלבי"ם נותן טעם לדבריו (עפ"י הקרי): "לו צר" - היה דומה להם כאב שצרת בנו צר לו, כאילו היה צרה לו לעצמו". הגמרא מוכיחה שאין לפרש את הכתיב "לא צר" שאינו חושש לצרתם ולא צר בה, שהרי בהמשך הפסוק כתוב "ומלאך פניו הושיעם". על כרחך שבפסוקנו גם הכתיב "לא צר" רומז לאהבת ה' את עמו: וגם כשמייסרם עושה זאת באהבה; כאב שבערת בנו צר גם לך (סוטה לא, ע"א). 16

וכך פירש הזוהר את הפסוק "ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם" (ויקרא כו, מד): משל לאדם שאהב אשה והיתה דרה בשוק של בורסקים. אילולא היא שם לא היה נכנס שם לעולם, כיוון שהיא שם דומה בעיניו כשוק של מוכרי בשמים שכל ריחות טובים שבעולם מצויים שם. אף כאן, ואף גם זאת בארץ אויביהם - שהיא שוק של בורסקים - לא מאסתים ולא געלתים. ולמה? לכלותם - כי כלתה נפשי אליהם, שאני אוהב אותם". 17

רעיון זה חוזר ונשנה במקומות רבים: "וירא מלאך ה'...מתוך הסנה" - ולא אילץ אחר, משום 'עמו אנכי בצרה'. (רש"י, שמות ג, ב בשם מדרש תנחומא). "ושב ה' א-להיך את שבותך" - רבותינו למדו מכאן שהשכינה כביכול שרויה

עם ישראל בצרת גלותם, וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו, שהוא ישוב עמהם" (רשי דברים ל, ג; עפ"י מגילה כט, ע"א). "כל ישועה שבאה לישראל היא של הקב"ה, שנאמר, 'ואראהו בישועתי', ולכך ישועתה לנו" (תנחומא, אחרי מות). "יגל לבי בישועתך" - א"ר אלעזר זהו אחד המקראות הקשים שישועתו של הקב"ה היא ישועת ישראל. 'בישועתנו' אין כתיב, אלא 'בישועתך' (שוחר טוב, תהילים יג).

6

הדברים אמורים לא רק לגבי צרת כלל ישראל, אלא גם לגבי צרה פרטית של כל יהודי באשר הוא: "אמר רבי מאיר, בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון אומר? קלני מראשי קלני מזרועי. אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך, קל וחומר על דמן של צדיקים" (סנהדרין ו, ה).

15
ע

בימי חודש אלול חובה עלינו לזכור ש"אני לדודי ודודי לי"י¹⁹, וכשם שה' משתתף בצערנו, אף אנו חייבים לעבוד במידה זו ולהצטער בצער גלות השכינה. ר' חיים מוולוז'ין מאריך להסביר בספר נפש החיים שזו עיקר כוונת התפילה: "לשום כל כוונתו וטוהר מחשבתו בתפילתו רק להוסיף תת כח בעולמות הקדושים... ולא על ענייניו וצרכי עצמו כלל"²⁰. וענינו הרואות בנוסח תפילת ראש השנה שהוא מסודר מראשו ועד סופו רק על כבוד מלכותו ית"ש שתתעלה בבתחילה קודם חטא אדה"ר... והוא שדרשו חז"ל בחנה 'ותתפלל על ה' - שהטיחה דברים כלפי מעלה' (ברכות לא, ע"א), ר"ל הגם שהיא עצמה היתה מרת נפש, עכ"ז השליכה צערה מנגד ואל אכפת לה להתפלל ע"ז כלל. אלא שהטיחה דברי תפילתה לפניו ית"ש על הצער של מעלה"²¹.

11

16

פסוק אחד בתהילים מביע רעיון דו-כיווני. "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע, כי אתה עמדי" (תהלים כג, ד). הקריאה הפשוטה מכוונת לרעיון ש"עמו אנכי בצרה", ולפיה היהודי אינו חושש בלכתו בגיא צלמות, בדעתו כי ה' עמו ומשגיח עליו. הצמח-צדק פסק את הפסוק בצורה שונה: "גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא; רע - כי אתה עמדי". יהודי ההולך בגיא צלמות אינו מוטרד בשל כך, שהרי הוא נמצא שם בד"כ בגלל עונותיו; מה שמפריע ליהודי הוא שכאשר הוא נמצא בגיא הצלמות, הוא מושך כביכול גם את השכינה לאותו גיא, ובזה רע לו.

4

26

אם גם אנו כאותו יהודי נצטער בצער גלות השכינה, לבטח נזכה ל"בבל צרתם לו צר", ומתוך כך הוא ואנחנו נישע, "ולכך ישועתה לנו" (תהילים פ, א).

הלכות ראש השנה

16
ס"ח
36

כלל קלח דין ימי הסליחות וערב ראש השנה:

א באהבת הקב"ה את עמו ישראל, הרבה להגמיב אותנו וצונו לשוב לפניו בכל עת שנחמא. ואף שהתשובה מובה בכל עת, מ"מ חרש אלול הוא מובהר ומוכן יותר שמקובל השוכחו משאר ימות השנה, לפי שימים אלו הם ימי רצון מעת נבחרנו לעם, שכשהמאו ישראל בעגל ונשתברו הלוחות בי"ז בתמוז ואה"י עלה משה בהר ותהפיל ואמר לו הקב"ה פסל כך וגתרצה ליתן לו לוחות שניות, ואז עלה ברי"ח אלול ונשתתה שם עד יו"כ שהיה גמר כפרה, ואיחא בתנא דבי אליהו, ישראל היו נוהגים כל אותם הימים צום ותענית זיום אחרון שבכולם דהיינו בעשרה בתשרי גורו תענית ולכו בתענית, ולפיכך נקבע אותו יום דהיינו יום הכפורים לכפרה לעולם. ולפי שהיו ימים אלו ימי רצון מאז, לכן בכל שנה ושנה מתעורר עור הרהמים למעלה והם ימי רצון. ולפי שכשעלה משה תקעו בשופר במחנה להודיע לישראל שלא ימעו עוד, לכן גם אנתנו נוהגים בן תקיעת בשופר בכל יום מרי"ח אלול. ותוקעין בכל החודש חוץ ער"ה, כדי להפסיק בן תקיעת רשות לחובה. ויש מקומות שתוקעין גם במנחה. ויש מתהילין מיום א' דר"ה, ויש מיום ב'. ועיקר התקיעות הוא לעורר לב העם ולהחריד לבוהם שיעוררו לבוהם למשובה, כי כן טבע קול השופר להחריד, כמשיכ אם יתקע שופר בעור ועם לא יתדרו. וחייב כל אדם עי"פ להכין את עצמו ליום שיכנס למשפט לפני ה' ברי"ח ל' יום קודם בתשובה ותפלה, ויתן כל לבו רק בעבודת ה'. ונתנו רמז לזה, אני לדודי ודודי לי ר"ה אלהי. לכן ירבה בכל החודש בתשובה ותפלה וצדקה. ונתנו רמז לזה ומשלוח מנות אפש

6

11

16

וכיון שהוא תחלת השנה, נוהגין לעשות לסימן טוב לאכול דברים הרומזים לזה (וכתסם לזכ עין נרמז"ן תללך לך משיכ דע כי כל מילות עירין משתל למסס קימן לזכ לא ימאס בשוס אופן; זכ ניכ שסוס טטסס שאלמו כ"ל שססל דלמסס קימלל מלחל). ונהגו במדינותינו לאכול תפוח מתוק. וראוי לנהוג שיברך על התפוח בפה"ע ויאכל מעט ואח"כ יסבול בדבש ויאמר יהי רצון שתהדרש עלינו שנת טובה ומתוקה. ואוכלים ראש ואפי' של דג ואומרים

8

(ו) ויעברו אברהם בארץ עד מקום שכס. אומר לך כלל תבין איתו בכל הפרשיות הבאות בענין אברהם יצחק ויעקב. הוא ענין גדול הזכירוהו רבתינו בדרך קצרה. ואמרו ²⁶ כל מה שאירע לאבות סימן לבנים. ולכן יארכו הכתובים ²⁷ בספור המסעות והפירת הבארות ושאר המקרים. ויחשוב החושב בהם כאלו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת. וכולם באים ללמד על העתיד. כי כאשר יבוא המקרה לנביא ²⁸ משלשת האבות יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבא לזרעה. ודע כי כל גזירת עירין ²⁹ כאשר תצא מכה גזירה אל פועל דמיון תהיה הגזרה מתקיימת על כל פנים. ולכן יעשו הנביאים * מעשה כנבואות כמאמר ירמיהו שצוה לברוך והיה ככלותך לקרוא את דברי הספר הזה תקשור עליו אבן והשלכתו אל תוך פרת ואמרת ככה תשקע בבל וגו' * . וכן ענין אלישע בהניחו זרועו על הקשת. ויאמר אלישע ירה ויור ויאמר חץ תשועה לה' וחץ תשועה בארם ³⁰. ונאמר שם ויקצוף עליו איש האלהים ויאמר להכות חמש או שש פעמים אז הכית את ארם עד כלה ועתה שלש פעמים תכה את ארם ³¹. ולפיכך החזיק הקב"ה את אברהם בארץ ועשה לו דמיונות בכל העתיד להעשות בזרעו. והבן זה. י

(כ) כ' א' ק' ל' ק' ל' ק' ל'

(9)